

**TÜRKİYE, RUSYA VE TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDAKİ DIŞ TİCARET
İŞLEMLERİNDE BARTER YÖNTEMİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ***

Recep GÜNEŞ**
Fikret OTLU***
Ahmet Fethi DURMUŞ****

Özet

Ekonomik krizlerin giderek sık yaşandığı dünyada özellikle dış ticarete alternatif yöntemler kullanma mecburiyeti artmaktadır. Barter dış ticaretin finansmanında önemli bir enstrüman olarak görülmektedir. Çünkü barter ülke genelindeki ekonomik krizlerin aşılmasında, nakit sıkışıklığının giderilmesinde ve ihracattaki daralmanın çözülmesinde kullanılabilir basit ve etkili bir yoldur. Bu çalışmada, Türkiye'nin, barter sistemini kullanarak mevcut dış ticaretini özellikle komşu ülkelerle olan ticaretini nasıl geliştirebileceği ve ihtiyacı olan birçok ürün ve ürün grubunu para kullanmadan nasıl temin edebileceği araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Barter, Dış Ticaret, Türkiye, Rusya Federasyonu, Türk Cumhuriyetleri

**PRACTICABILITY OF BARTER ECONOMY IN FOREIGN TRADE PROCEDURES
AMONG TURKEY, RUSSIA AND TURKIC REPUBLICS**

Abstract

Necessity of using alternative methods in especially foreign trade has increased in the world where economic crises occur frequently. Barter economy seems to be an important instrument in foreign trade financing because it is the simplest and easiest way to solve export reduction, shortage of cash and economic crises. This study aims at searching how to develop current foreign trade of Turkey with especially neighbor countries by using barter economy and how to provide many products and product groups without spending money.

Key Words: Barter, Foreign trade, Turkey, Russia, Turkic Republics

* Bu makale 4 Kasım 2010 Tarihinde 1.Uluslararası Sınır Ticareti Kongresinde Bildiri olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr. İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, regunes@inonu.edu.tr

*** Doç.Dr. İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, fotlu@inonu.edu.tr

**** Arş. Gör. İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, afdurmus@inonu.edu.tr

1. GİRİŞ

Uluslararası ticarete birçok finansman ve ödeme yöntemi vardır. Bu yöntemler değişen ve gelişen ticaret sistemlerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla doğmaktadır. Barter (takas), bilinen en eski ticaret yöntemidir. Barter; birden çok alıcı ve satıcının bulunduğu geniş bir pazar olmasının yanı sıra, bu alıcı ve satıcıları belli kurallar çerçevesinde ve belli ölçütlere göre karşılaştıran, alıcı ve satıcının karşılıklı ilişkilerine düzenleme getiren, hem alıcının hem de satıcının haklarını ve sorumluluklarını belirleyen karşı ticaret yöntemlerinden biridir.

Komşularıyla siyasi, ekonomik ve ticari bir işbirliği içerisinde olan Türkiye'nin özellikle, Rusya ve Türk Cumhuriyetleri ile olan (Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan) coğrafi ve kültürel yakınlığı göz önüne alındığında bu bölgenin bir bütünleşmenin sağlanması için çok özel şartları taşıdığını söyleyebiliriz. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinin halen ekonomik ve siyasi anlamda Rusya Federasyonu'nun çok derin izlerini taşıdığı görülmektedir. Türk Cumhuriyetlerinin dış ticaretlerinde Rusya Federasyonunun her alanda ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin, bağımsızlığını kazanan bu Türk Cumhuriyetlerini siyasi olarak ilk tanıyan ülke olması, kültürel olarak aynı millettense olması ve ekonomik kalkınmalarına her alanda destek vermesi ve bu ülkelerde birçok sektörde yatırım yaptığı göz önüne alındığında büyük bir bütünleşme gerçekleştirilebileceği görülmektedir. Bu çalışmada dış ticaret verileri incelenerek Türkiye ile söz konusu ülkeler arasında hangi alanlarda barter yapılabileceği araştırılmaktadır.

2. DIŞ TİCARET'İN TANIMI

Dış ticaret, bağımsız ülkeler arasında gerçekleştirilen mal ve hizmet ticaretinin tümüdür. Dış ticaret ithalat ve ihracat hareketlerinin toplamından oluşmaktadır (Gürsoy, 2005: 16). Dış ticaret malların ve sermayenin ulusal sınırların dışına akmasıyla ilgilidir.

2.1. Dış Ticaretin Nedenleri

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri iç ve dış ticaret potansiyellerini oluşturmaktadır. Dünyada üretim imkanları ve hammadde rezervleri incelendiğinde kendi kendine yetebilen bir ülke bulmak oldukça zordur. Bu yönüyle dış ticaret faaliyetleri oldukça önem arz etmektedir.

Ülkeleri dış ticarete yönlendiren nedenler aşağıdaki gibi açıklanabilir.

a- Yerli Üretimdeki Yetersizlik Veya fazlalıklar: Üretimi yetersiz olan ülkeler söz konusu üretim yetersizliklerini dış ülkelere karşılamak zorunda kalırken, üretim fazlalığı olan ülkeler de ilgili fazlalığı dış satımla dengelemek zorundadırlar. Söz konusu arz ve talep dengesizliklerine; ülkeler arasındaki doğal kaynakların dağılım farklılıkları, nüfus farklılıkları, iklim ve kültürel farklılıklar, üretim teknolojilerindeki farklılıklar, teknik bilgi ve iş gücü farklılıkları v.b. unsurlar neden olmaktadır.

b- Ülkeler Arasındaki Fiyat Farklılıkları: Ülkelerin sahip oldukları üretim faktörleri ve üretim teknolojisindeki farklılıklar doğal olarak üretim maliyetlerini ve dolayısıyla mal ve hizmet fiyatlarını etkilemektedir.

c- Mal Farklılaştırılması: Aynı tür malın, kalite, renk, tasarım, paketlenme ve satış sonrası hizmetlerinde görülen farklılıklar ülkeleri dış ticarete yönlendirmektedir.

d- Siyasi Ve Kültürel Nedenler: Ülkeler arasındaki siyasi ve kültürel işbirlikleri beraberinde ekonomik ve ticari ilişkileride getirmektedir. Dolayısıyla, ülkeler arasındaki siyasi ve kültürel işbirlikleri zorunlu olarak dış ticaretin gelişmesine neden olmaktadır.

2.2. Dış Ticaretin Çeşitleri

Dış ticaret, uygulama şekli ve politik düzenlemeler açısından değişik şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalar aşağıdaki gibidir.

2.2.1.Normal Dış Ticaret

Devletlerin genel dış ticaret mevzuatına uygun bir şekilde gerçekleştirdiği, her hangi bir ayrıcalığa ve kısıtlamaya tabi olmayan dış ticaret uygulamalarıdır.

2.2.2. Bağlı Ticaret

Bağlı ticaret; ülkelerin döviz tasarrufu sağlamak, serbest dövizle satılamayan düşük kaliteli yerli üretimin ihracını gerçekleştirebilmek, yabancı sermaye yoluyla büyük sanayi tesisleri kurmak gibi nedenlerle başvurdukları dış ticaret şeklidir. Bu tür ticaret çoğunlukla ülkelerarası karşılıklı ticarete dayanır ve taraflardan birisi genellikle bir kamu kuruluşu niteliğindedir.

İki ülke arasında yapılan ticaret sözleşmesi gereğince ithalatçı ülke, ihracatçı ülkeye döviz dışında diğer ekonomik değerlerle ödeme yapmaktadır. Bu tür ticarete her iki ülkenin

de karşılıklı olarak bir birlerinden mal ve hizmet ithal etme şartı aranmaktadır. Bağlı ticaretin önemli birkaç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenleri; ödeme yapacak ülkenin yeterli döviz birikiminin olmaması, karşılıklı ticareti dengelemek, dış ticaretteki döviz kullanma riski ve maliyetini ortadan kaldırmak şeklinde sıralamak mümkündür.

Eskiden sadece barter (takas) ve kliringden oluşan bağlı ticaret; günümüzde, karşı satın alım, geri-satın alım, dengeleme (ofset) gibi değişik yöntemleri de kapsayacak biçimde genişletilmiştir.

2.2.3. Sınır ve Kıyı Ticareti

İki komşu ülkenin aralarında yapılan anlaşmaya bağlı kalarak gerçekleştirilen ve özel bir rejime tabi olan bir dış ticaret uygulamasıdır. Söz konusu ticaretin genel amacı sınır il ve ilçelerindeki ekonomik hayatı canlı tutarak bölge halkının ekonomik durumunu iyileştirmektir.

İki komşu ülkenin sınır yerleşim yerlerindeki vatandaşlarının karşılıklı ticaret yapmaları; ülkelerin karadan komşu olmaları halinde sınır ticareti, denizden komşu olmaları halinde ise kıyı ticareti adını almaktadır.

Sınır ve kıyı ticaretinde normal dış ticarete uygulanan ön koşullar ve sınırlandırmalar önemli ölçüde kaldırılmakta, normal ticarete uygulanan gümrük ve fon tutarları çoğunlukla azaltılmakta hatta yer yer kaldırılmaktadır.

2.2.4. Serbest Bölge Ticareti

Bir ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla birlikte, gümrük sınırları dışında tanımlanan alanlara “serbest bölge” denmekte ve bu alanlardaki firmaların gerçekleştirdiği ticarete de “serbest bölge ticareti” denmektedir. Serbest bölgelerde yapılan ticaret, çoğunlukla ilgili ülkede geçerli olan ekonomik ve mali mevzuattan muaf tutulmaktadır. Serbest bölgeye gümrüksüz olarak ithal edilen mallar, belirli bir süre orada depolanabilmekte, işlenebilmekte ya da bölge içinde ticarete konu olabilmektedir.

Serbest bölge ticareti; genel anlamda ilgili ülkenin dış ticaret hacminin artmasına imkân verirken, diğer yandan da ucuz girdiye dayalı üretim faktörleriyle yapılan üretim sayesinde üretim, istihdam ve döviz girişi artışlarına katkı sağlamaktadır (Karagül; Yılmaz, 2008: 5-9).

2.3. Türkiye’de Dış Ticaret

Türkiye’nin küresel ekonomi ile bağları 2001 iktisadi krizi sonrasında hızla artmıştır. İstikrar ve yapısal reform programının başarılı bir şekilde uygulanması ve dünya ekonomisindeki olumlu durum bu tablonun ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Türkiye’nin ithalat hacminin yıllık ortalama büyüme oranı 1991-2000 döneminde yüzde 11’den 2002-2008 döneminde yüzde 31’e yükselmiştir. 2001 sonrasında yalnızca ithalat hacmi değil ihracat hacmi de hızlı büyüme yaşamıştır. İhracat hacminin yıllık ortalama büyüme oranı 1991-2000 döneminde yüzde 8’den 2002-2007 döneminde yüzde 30’a yükselmiştir.

Türkiye’nin küresel ekonomiye entegrasyonunun bir diğer önemli göstergesi de doğrudan yabancı yatırımlardaki artıştır. Doğrudan yabancı yatırımların toplam tutarı 1991-2000 dönemindeki 5,5 milyar ABD Doları seviyesinden 2001 krizi sonrası 2002-2008 döneminde 67,5 milyar ABD Doları seviyesine çıkmıştır. Küresel likidite koşullarının oldukça olumlu olduğu bir ortamda Türk özel sektörü geniş ölçüde yurt dışından borç almaya başlamıştır. Türkiye özel borç stoku 2008 yılının üçüncü çeyreğinde 42 milyar ABD Doları seviyesinden 196 milyar ABD Doları seviyesine yükselmiştir (Acar, 2009: 6).

Tablo 1: Türkiye’de Dış Ticaret

	Yıllık ve Dönemsel (Milyon Dolar)										Ocak-Mayıs		
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009	2010	DEĞ. %
İHRACAT (FOB)	27.775	31.334	36.059	47.253	63.167	73.476	85.535	107.272	132.027	102.128	39.387	45.546	15,6
İTHALAT (CIF)	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	116.774	139.576	170.063	201.964	140.899	49.866	68.125	36,6

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR>

Tablo 1 incelendiğinde ihracat ve ithalat rakamlarının 2000-2008 yılları arasında sürekli artış eğiliminde olduğu ancak 2008 yılı sonlarında ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkileyen global ekonomik kriz sonrası 2009 yılında ciddi oranda azaldığı görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda (tablo 2) ; ekonomik faaliyetlere göre ihracat rakamlarının özellikle imalat sanayinde (sanayi için işlem görmüş hammaddeler ve dayanıklı ve yarı dayanıklı tüketim malları) çok büyük tutarlarda olduğu ve yıllar itibariyle sürekli arttığı görülmektedir.

Tablo 2: Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına Göre Dış Ticaret (İhracat)

EKONOMİK FAALİYETLERE (USSS, 3.REV.) GÖRE DIŞ TİCARET											(Milyon Dolar)		
İHRACAT	YILLAR										OCAK - AĞUSTOS		
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009	2010	% DEĞ.
Tarım ve Ormancılık	1.659	1.976	1.754	2.121	2.542	3.33	3.481	3.725	3.937	4.348	2.357	2.973	26,2
Balıkçılık	25	30	51	81	103	140	131	158	240	189	125	96	-23,5
Madencilik Taşocakçılığı	400	349	387	469	649	810	1.146	1.661	2.155	1.683	932	1.749	87,7
İmalat Sanayi	25.518	28.826	33.702	44.378	59.579	68.8	80.246	101.082	125.188	95.44	60.908	67.681	11,1
Diğerleri	173	153	165	204	294	384	531	646	507	474	286	461	60,9
Genel Toplam	27.775	31.334	36.059	47.253	63.167	73.476	85.535	107.272	132.027	102.1	64.609	72.961	12,9

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR>

İhracat'ın 2008 krizi nedeniyle 2009 yılında ciddi bir düşüş gösterdiği yine tablo 2 de görülmektedir. Toplam ihracattaki bu sert düşüşte, özellikle Avrupa Birliği üyesi ülkelere yapılan ihracatın azalması etkili olmuştur. Türkiye'nin AB ülkelerine yaptığı ihracat Ocak 2002-Eylül 2008 döneminde yüzde 23 oranında artarken, Ekim 2008-Ocak 2009 döneminde yüzde 32 nispetinde azalmıştır. Türkiye'nin Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri ve Kuzey Afrika Ülkelerine gerçekleştirdiği ihracat ise Ekim 2008-Ocak 2009 döneminde sırasıyla yüzde 11 ve 32 oranında artmıştır. Bu veriler ışığında, Türkiye'deki özel sektörün geleneksel pazarlardaki yavaşlamayı, yeni pazarlara açılarak ikame etmeye çalıştığını söylemek mümkün görünmektedir (Acar, 2009: 6).

Tablo 3: Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına Göre Dış Ticaret (İthalat)

İTHALAT	YILLAR										OCAK - AĞUSTOS		
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009	2010	% DEĞ.
Tarım, Ormancılık	2.123	1.409	1.703	2.535	2.757	2.801	2.902	4.641	6.392	4.594	2.974	4.359	46,5
Balıkçılık	2	1	1	2	8	24	33	31	41	31	19	24	28,2
Madencilik Taşocakçılığı	7.097	6.577	7.192	9.021	10.981	16.321	22.034	25.314	35.650	20.625	13.381	15.918	19,0
İmalat Sanayii	44.200	32.686	41.383	55.690	80.448	94.208	110.379	133.938	150.252	111.030	68.926	89.989	30,6
Diğerleri	1.081	726	1.275	2.092	3.346	3.419	4.229	6.139	9.628	4.648	2.733	4.587	67,8
Genel Top.	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	116.774	139.576	170.063	201.964	140.928	88.034	114.878	30,5

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR>

Tablo 3 incelendiğinde, ithalatta imalat sanayi (Dış ticaret Müsteşarlığı verilerine göre; yatırım malları, sanayi için işlem görmüş hammaddeler, işlem görmemiş yakıt ve yağlar, yatırım mallarının aksam ve parçaları, işlem görmüş diğer yakıt ve yağlar önemli bir tutarını oluşturmaktadır) maden ve taş ocakçılığı ithalatımızın büyük kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin AB ülkelerinden yaptığı ithalat Ocak 2002- Eylül 2008 döneminde yüzde 24 oranında artarken, Ekim 2008- Ocak 2009 döneminde yüzde 33 nispetinde azalmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin tüm ülke gruplarıyla olan ithalatının (toplam ithalatı içerisindeki payı göreceli olarak sınırlı olan Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda hariç) düştüğü gözlenmektedir (Acar, 2009: 7).

2.4. Rusya'da Dış Ticaret

Rusya ile olan ekonomik ilişkileri geliştirmek, barter yapılabilecek alanları ve potansiyeli belirlemek amacıyla bu ülkenin dış ticaret verileri aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

Tablo 4: Rusya'da Dış Ticaret

YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat									
Milyar \$	105,0	101,9	107,3	135,9	183,5	243,6	302,3	354,0	476,0
İthalat									
Milyar \$	44,9	53,8	60,9	76,1	96,3	125,3	162,7	225,3	302,0

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Rusya.doc>

Tablo 4 Rusya'nın dış ticaret verilerini göstermektedir. Tablo incelendiğinde ihracat ve ithalat rakamlarının 2001-2008 yılları arasında sürekli ve ciddi oranda arttığı görülmektedir. İhracattaki bu büyük artışın en önemli nedeni petrol ve doğal gaz fiyatlarında bu dönemlerde yaşanan sürekli artışlardır. Ancak 2008 krizi sonrası, 2009'un ilk dokuz ayında, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 43,9 azalan Rusya'nın dış ticaret hacmi 321,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde 91,7 milyar dolar fazla veren Rusya ekonomisi, ilk dokuz ayda 206,6 milyar dolarlık ihracat ve 114,8 milyar dolarlık da ithalat gerçekleştirmiştir (<http://www.haberler.gen.al/konu/dis-ticaret-hacmi/>).

Rusya'nın Dış ticaret yaptığı ülkeler incelendiğinde, Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre; ihracatta Hollanda, Almanya, İtalya ve Çin ilk sıraları almaktadır. Rusya'nın ithalatında da yine bu ülkelerin ön planda olduğu görülmektedir. Türkiye, Rusya Federasyonunun ihracat sıralamasında 8.sırada yer almaktadır. Ayrıca, Türkiye ile Rusya

Federasyonu arasında yapılan ihracat ve ithalata ürünler bazında bakıldığında; Rusya'nın ihracatında en önemli ürünlerin petrol ve petrol ürünleri olduğu, bunu bazı metaller, makine ve ulaştırma araçlarının takip ettiği, ithalatındaki en önemli ürünlerin ise % 50,6 olarak makine ve ekipmanlarından oluştuğunu, geri kalanların ise gıda ve tarımsal ürünler, kimyasallar, metaller ve diğer ürünlerden oluştuğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda da Türkiye ve Rusya Federasyonu arasında dış ticarete konu olan ürün ve ürün grupları yer almaktadır. Rusya federasyonu esas olarak hammadde satıp karşılığında sanayi ürünleri ve gıda maddeleri satın alan bir ülke konumundadır (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Rusya Federasyonu).

Tablo 5. Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasında Dış Ticarete Konu başlıca Ürün Grupları (Fasıl Bazında) (ABD Doları)

Türkiye'nin İhracatında Başlıca Ürün Grupları	2007	2008	Türkiye'nin İthalatında Başlıca Ürün Grupları	2007	2008
Kara ulaşım araçları	730.055.838	1.384.313.143	Havagazı, su azı, fakir gaz petrol gazları, doğal gaz	6.677.221.466	11.070.113.384
Tekstil elyafı ve mamulleri	761.777.930	940.186.630	Taşkömürü katranı ve ham petrolden ürünler	9.242.372.044	10.242.081.169
Sebzeler, meyvalar ve mamulleri	619.385.061	754.789.253	Demir ve çelik	2.240.806.673	3.732.553.524
Metal dışı mineral mamuller	129.681.457	395.689.689	Demir dışı metaller, mamulleri	1.435.239.762	1.461.057.687
Elektrikli makina ve cihazlar	242.729.539	351.774.562	Taşkömürü, linyit ve bunlardan üretilen kok, ham yağlar	1.163.520.491	1.404.114.801
Metallerden nihai ürünler	229.981.815	318.465.713	Metal cevherleri, kırıntı, döküntü, hurdaları	1.142.815.329	1.240.630.807
Giyim eşyası ve aksesuarları	259.116.986	274.135.906	Hububat ve mamulleri	264.065.821	592.196.716
Çeşitli mamul eşya	220.732.291	216.205.510	Organik kimyasal ürünler	288.798.330	362.450.117
Plastikten mamuller	153.614.991	203.243.422	Gübreler	150.955.277	274.995.030
Değişik sanayi kollarında kullanılan makina ve cihazlar	145.718.079	187.009.348	Kâğıt-karton ve kâğıt, karton esash mamuller	163.253.008	187.695.192
Diğer ürünler	1.234.059.165	1.234.059.165	Diğer ürünler	739.446.087	796.588.435
Toplam	4.726.853.152	6.483.003.596	Toplam	23.508.494.288	31.364.476.862

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Rusya.doc>

2.5. Türk Cumhuriyetlerinde Dış Ticaret

Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasında yapılabilecek barter işlemlerinin kapsamını belirlemek amacıyla Türk Cumhuriyetlerinde dış ticaret dış ticaret müsteşarlığı verileri yardımıyla aşağıdaki gibi ayrı ayrı incelenmiştir.

Tablo 6: Azerbaycan'da Dış Ticaret

YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat									
Milyon \$	1.744	2.314	2.167	2.592	3.743	7.649	13.014	19.400	47.700
İthalat									
Milyon \$	1.172	1.431	1.665	2.626	3.581	4.349	5.269	6.100	7.100

[http:// www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Azerbaycan.doc](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Azerbaycan.doc)

Azerbaycan dış ticaret verilerinin yer aldığı yukarıdaki tablo incelendiğinde 2000-2008 yılları arasında hem ihracatın hem de ithalatın sürekli arttığı görülmektedir.

Azerbaycan'ın ihracatında İtalya, Rusya ve Gürcistan önemli yer tutmaktadır. Türkiye Azerbaycan'ın ihracatında % 2'lik paya sahipken Azerbaycan ithalatında % 12'lik paya sahiptir. Azerbaycan'ın toplam ihracatının % 84'ünü petrol ve petrol ürünleri oluşturmaktadır. İhracatın geri kalanında ise metaller % 6, ulaştırma araçları % 4, gıda ürünleri % 2 ve kimyasallar % 2'lik paya sahiptir. Azerbaycan'ın toplam ithalatının % 24'ü makine ve ekipmanlarından, % 13 petrol ürünleri, % 17 metaller, % 7 ulaşım araçları, % 5 kimyasallar, ve % 13 diğer ürünlerden oluşmaktadır (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Azerbaycan).

Tablo 7: Kazakistan'da Dış Ticaret

YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat									
Milyon \$	9.300	9.000	10.000	12.900	20.500	26.200	38.800	48.300	73.000
İthalat									
Milyon \$	6.800	8.200	7.600	8.300	13.800	16.300	24.100	33.200	38.000

[http:// www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/ Kazakistan.doc](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Kazakistan.doc)

Kazakistan'ın ihracatı 2000 yılındaki seviyesinden 2001 yılında biraz gerilemiş ancak 2001-2008 yılları arasında sürekli ve önemli miktarlarda artış göstermiştir. İhracatının büyük bir kısmı mineral yakıtlara dayandığından bu dönemde bu ürün fiyatlarındaki artış ihracat rakamlarının da artmasına neden olmuştur. Kazakistan'ın ithalatı da yine bu yıllarda önemli artışlar sağlamıştır.

Kazakistan'ın dış ticaretindeki başlıca ülkelere bakıldığında ihracatında, İtalya % 18, İsviçre % 17, Çin % 13, Türkiye % 3,49'luk paya sahiptir. Diğer ülkeler ise yaklaşık olarak % 48,5'lik bir paya sahiptir. İthalatında ise, Rusya % 36, Çin % 11, Almanya % 8, ABD % 5 ve diğerleri ise % 40'lık bir paya sahiptir. Kazakistan'ın ihracatındaki başlıca ürün ve ürün

grupları sırasıyla, mineraller % 69,7 metaller % 17,1 gıda ürünleri % 4,3 ve kimyasallar % 4,0' şeklindedir. İthalatındaki başlıca ürün ve ürün grupları ise, makine ve teçhizat % 46,6 metaller % 13,3 mineraller % 13,1 kimyasallar % 10,6 olarak sıralanmaktadır (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar genel müdürlüğü, Kazakistan).

Tablo 8: Özbekistan'da Dış Ticaret

YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat Milyon \$	-	-	2.500	3.200	4.300	5.400	6.300	8.000	9.900
İthalat Milyon \$	-	-	2.200	2.400	3.200	4.000	4.400	5.700	6.400

[http:// www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/ Özbekistan.doc](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Ozbekistan.doc)

Özbekistan ihracat ve ithalat rakamları tablo 8'de görüldüğü gibi, 2002-2008 yılları arasında sürekli bir artış içerisindedir.

Özbekistan'ın dış ticaretindeki başlıca ülkelere bakıldığında; ihracatta, Rusya % 24, Polonya % 10, Çin % 9, Türkiye % 6 ve diğer ülkelerin % 30'luk bir paya sahip olduğu ithalatında ise, Rusya % 26, Güney Kore % 14, Çin % 14, Kazakistan % 7 ve diğer ülkelerin ise % 39'luk bir paya sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin Özbekistan'ın ithalatındaki payı ise % 3,2' dir.

Özbekistan'ın dış ticaretindeki başlıca maddeler; ihracatta, pamuk % 39, altın % 23, imalat sanayi % 12, diğerleri % 28 ithalatında ise, sermaye malları % 77, canlı hayvanlar % 16, petrol ve enerji % 1 ve diğerleri % 6 şeklindedir (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Özbekistan).

Tablo 9: Türkmenistan'da Dış Ticaret

YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat Milyon \$	-	2.623	2.862	3.468	3.854	4.944	7.156	7.814	11.593
İthalat Milyon \$	-	2.201	2.119	2.502	3.148	2.947	2.558	3.618	4.470

[http:// www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Türkmenistan.doc](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Turkmenistan.doc)

Türkmenistan ihracat rakamları, diğer Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinde olduğu gibi, yıllar itibariyle sürekli artış içindedir. Ancak ithalatı 2005 ve 2006 yıllarında düşmüştür. 2006 yılından sonra tekrar artmaya başlamıştır.

Türkmenistan'ın dış ticaretindeki başlıca ülkeler ve mal grupları ise şöyledir: ihracatındaki başlıca ülkeler; Ukrayna % 47, İran % 18, Türkiye % 5 Azerbaycan % 5, diğerleri % 25 şeklindedir. İthalatında; BAE % 11, Türkiye % 8, Çin % 8, Ukrayna % 7 ve diğerleri % 66 şeklinde sıralanmaktadır. Türkmenistan'ın dış ticaretindeki başlıca maddeler; ihracatta, yakıt ve maden ürünleri % 81, tarım ürünleri % 10, sanayi ürünleri % 7, diğer ürünler % 2'dir. İthalatında ise sanayi ürünleri % 77, tarım ürünleri % 12, yakıt ve maden ürünleri % 2, diğer ürünler % 9'dur (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Türkmenistan).

Tablo 10: Kırgızistan'da Dış Ticaret

YILLAR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat Milyon \$	-	476	486	590	733	687	906	1.337	2.341
İthalat Milyon \$	-	554	467	723	904	1.106	1.792	2.636	4.078

[http:// www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Kirgizistan.doc](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Kirgizistan.doc)

Kırgızistan, diğer BDT ülkeleri gibi ciddi enerji kaynaklarına sahip olmadığı için ihracat ve ithalat potansiyeli yüksek olan bir ülke değildir. Enerjiyi dışarıdan temin ettiği için ithalat rakamları ihracatından daha yüksektir ve dış ticaret açığı vermektedir.

Kırgızistan'ın dış ticaretindeki başlıca ülkeler; ihracatında, Rusya Federasyonu % 20,7 İsviçre % 19,9 Kazakistan % 18, Afganistan % 10,4 Türkiye % 4 ve diğer ülkeler % 27'lik bir paya sahiptir. İthalatta ise, Rusya Federasyonu % 40,5, Çin Halk Cumhuriyeti% 14,7 Kazakistan % 12,9, Türkiye % 6,6 ve diğer ülkeler % 25,3'lük bir paya sahiptir. Kırgızistan ihracatındaki başlıca ürün ve ürün grupları ise mineraller % 29,1, değerli metal ve taşlar % 20,1 tekstil % 10,8 ve cam ve inşaat malzemeleri % 4,8'dir. Kırgızistan'ın ithalatındaki başlıca ürün ve ürün grupları ise, mineraller % 32,3, makine ve aksamları % 14,2, kimyasallar % 9,2, yiyecek, içecek ve tütün % 7,7 şeklinde sıralanmaktadır (Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı anlaşmalar genel Müdürlüğü, Kırgızistan).

3. BARTER

Barter ticaretinin doğuş noktası eski ve ilkel toplumlardır. Uzak geçmişte, organize olmuş piyasalar bulunmamaktaydı. Atalarımız, ilkel toplumsal sistemlerde parasız yaşadılar ve ihtiyaç duydukları her şeyi kendileri üretti ve inşa ettiler (Noquera,2009: s.1).

Barter en dar anlamda ‘takas’ ya da ‘değiş tokuş’ olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş olarak ise; bir işletmenin satın aldığı mal ya da hizmetin bedelini, kendi ürettiği ya da sahibi olduğu mal ya da hizmetle ödemesi olarak belirtilebilir. Barter sistemi içeriği dolayısıyla sadece takas olmaktan çok daha ötede bir kavramdır. Barter; çok sayıda alıcı ve satıcının bir arada karşı karşıya geldiği bir geniş pazar olmasının yanı sıra, bu alıcı ve satıcıları belli kurallar çerçevesinde ve belli ölçütlere göre bir araya toplayan, alıcı ve satıcının karşılıklı ilişkilerine düzenleme getiren, hem alıcının hem de satıcının haklarını belirleyen sistemdir (Arzova,2000: 1).

Barter ticaretini diğer sistemlerden farklı kılan temel unsur, her müşteriye uygun çözüm üretme yeteneğidir. Bu anlayışa dayanarak barter sistemine katılacak her kuruluş incelendikten sonra, bu kuruluşlara barter sistemi içinde nasıl başarılı olabilecekleri sunulur. Barter sistemi, kendisine katılacak kuruluşa, sistemin ‘neden’ kullanılması gerektiği bilgisinin yanında ‘nasıl’ kullanılması gerektiği bilgisini de vererek, kendini diğer finansal sistemlerden ayrıcalıklı kılar.

Barter; mal ve hizmet talebini finanse edecek takas kredisi üretimi, parasal problemi çözmeye yardım etmekte, kullanılmayan kapasiteyi çalıştırmakta ve malların ve hizmetlerin akışını en verimli şekilde hızlandırmaktadır. Bunun için ticari barter, bir milli politika konusu olarak teşvik edilmelidir (Şimşek,2004: 28-29).

Barter ticaret sistemi, şirketlere ihtiyaçlarını kendileri için en uygun ödeme enstrümanı olan üretilen mal ve hizmet karşılığı satın alma olanağı sunarak, işletmelerin kendi özkaynakları ile finanse olmalarını sağlayan ve bunu alışkanlığa dönüştüren bir düzenleyici sistemdir. Barter Sistemi firmalara sağladığı katkıların yanında ülkeler arası ticarete de önemli bir rol oynamaktadır. Milletler arası borçların barterleştirilmesi veya ihtiyaç duyulan ürün ve hizmetlerin devlet kasasından nakit çıkmadan barterle sağlanması ülkelerin ekonomik dengelerini kurmada çok önemlidir. Bu anlamda Dünya Barter Birliği IRTA (International Reciprocal Trade Association) 31 Ağustos 1979 tarihinde, Amerika Birleşik Devletleri ve dünyadaki kurumsal Barter endüstrisini yönlendirmek ve bu alanda yapılan ticareti yüksek standartlar çerçevesinde büyütmek amacı ile kurulmuştur. IRTA, Barter ticareti ile ilgili araştırmalar ve yönlendirmeler, databank hizmeti, güvenlik, uluslararası ticaret bağlantılarını sağlamak, teknik danışmanlık, yeni başlayan şirketleri kalkındırmak, endüstri ölçümlerini gibi faaliyetler yürütmekte ve yayınlar yapmaktadır (<http://www.turkbarter.com/157.aspx>).

Barter Amerika Birleşik Devletlerinde 1950’li yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. İlk 30 yıl içinde organize barter ile yeni bir endüstri yaratılmıştır. Günümüzde barter endüstrisi endüstrileşmiş tüm ülkelere yayılmakta, birçok yeni iş sahası oluşturmaktadır (Cresti, 2005: 1953-1954).

Barter organizasyonları bilgi bankaları sayesinde, Dünyanın herhangi bir yerindeki ürün fazlası veya talep çıkışı güncel olarak takip edildiğinden bu bilgiler yardımıyla yeni müşteri gruplarına ulaşmak kolaylaşmaktadır. İthalatçılar daha ekonomik yollarla alım yapabilecekleri yeni üreticiler bulmaktalar, ihracatçılar bilgi bankasındaki talepleri takip ederek yeni müşterilere ulaşmaktadırlar (Gürsoy,1998: 3).

Barter endüstrisi üç farklı şekilde çalışmaktadır:

1- Perakende Barter

Şirketlerin barter sistemi içerisinde üye olup, mal veya hizmetleri arz veya talep ederek takas organizasyonu yapmalarıdır. Retail (perakende) Barter, mal ve hizmet takaslarında kliring odası gibi hizmet vermektedir. Barter işlemleri, mal ve hizmetin bedeli karşılığı barter doları olarak hesaplanmaktadır. Bu sistemde hangi mal veya hizmetlerin satılabilir veya alınabilir olduğunu gösteren ana kayıtlar tutulmakta ve bunlar üyelerin hizmetine sunulmaktadır. Tıpkı banka hesaplarında olduğu gibi, Barter dolarları her şirketin cari hesabına borç veya alacak olarak kaydedilmektedir. Üyelerin tümüne barter brokerları tarafından hizmet verilmektedir. Barter işlemleri, üye olan kuruluşların Barter yetkilileri tarafından bazen de Barter brokerları tarafından yapılmaktadır. İşlemlerin çoğunluğu % 100 barter esasına göre yapılmaktadır. Bu sistemin faydaları; yeni satışlar, yeni müşteriler kazandırmak, alış gücünde artış sağlamak, nakit tasarrufunu gerçekleştirmek, alternatif finansman kredisi sağlamak şeklinde sıralanabilir.

2- Toptan Barter

Üreticiler, toptancılar ve distribütörler stokta kalan mallarını spot pazarlarda değerinin altında satarak kayıp vermek istememektedir. Böyle bir durumda barter Şirketi, işlevini kısmen nakit de olsa stoktaki bu malları satın alıp, barter sistemiyle veya nakit olarak ihtiyacı olan şirkete yeniden pazarlayarak gerçekleştirir. Bu büyük şirketlerin de Barter Ortak Pazarı’ndan satın alabilecekleri ihtiyaca dayalı mal veya hizmetler bulunmaktadır. Toptan Barter şirketleri broker sisteminden farklı olarak müşteri bulucu, alıcı ve satıcı gibi

çalışmaktadır. Faydaları; yavaş hareketli stokların cari alacaklara çevrilmesini sağlamak, atıl kapasiteyi değerlendirmek, düşük nakit yatırımı ile pazar payında artış gerçekleştirmek ve yeni pazarlama ağlarının kurulmasını sağlamaktır.

3- Uluslararası Barter

Uluslararası barter iki şekilde gerçekleştirilmektedir;

a-Karşılıklı iki ülkenin mal takası olup buna ‘Countertrade’ denmektedir. Hükümetler ve çokuluslu şirketler arasındaki büyük tutarlardaki işlemlerden oluşmaktadır.

b- Farklı ülkelerdeki barter şirketleri kendi aralarında yapmış oldukları özel barter anlaşmalarıyla, üyelerinin karşı ülkedeki barter şirketinin üyeleri ile işlem yapabilmeleri sağlanmaktadır. Bu durumda barter şirketleri kendi üyeleri için birbirlerine kredi açmaktadır. Üyeler bu kredi kapsamında birbirleriyle barter ticareti yapmaya başlamaktadır. Faydaları ise; nakit paranın ülke içinde korunmasını sağlamak, ihracat için mamul çeşidini arttırmak, yeni pazarlara açılma, üretim kapasitelerinin artırılmasını gerçekleştirmek ve ihraç mallarının fiyatlarının devamlılığını sağlamak şeklinde sıralamak mümkündür. (Şimşek,2004,s.29-31)

Uluslar arası barter, 1980’lerdeki uluslar arası borç krizi ile başlayıp sonraki dönemlerde önemli ölçüde artış kaydetmiştir (Marin and Schnitzer,2002: 293).

3.1.Barter Sisteminin İşleyişi

Barter sisteminde üç taraf bulunmaktadır. Taraflardan birincisi ürettiği ve/veya satın aldığı ürünü satmak isteyen “satıcı firma” ikincisi, satın aldığı ürünün bedelini kendi üretmiş olduğu mal veya hizmeti satmak suretiyle ödemek isteyen “alıcı firma” üçüncüsü ise bu satıcı ve alıcı firmaların ortak pazarda buluşmasını temin ederek kayıtları tutan ve taraflara sistem imkânlarını sunarak vekâlet sistemi ile firmaların elindeki imkânları en iyi şekilde kullanılmasını organize eden “barter şirketi”dir.

Firmaların üyelikleri barter organizatörünün iznine bağlıdır. Üyelik başvurusu onaylanan firma artık barter sistemi üyesidir ve sistemle çalışma hakkı ve imkânına sahiptir. Firma ile barter şirketi arasında karşılıklı hak ve yükümlülüklerin tanımlandığı bir “üyelik sözleşmesi” imzalanmaktadır (<http://www.ozgurbiyan.com/?p=189>).

Barter sözleşmesi, barter organizatörü ile üye arasındaki üyelik sözleşmesinde belirlenen esaslara uygun olarak, barter sistemi üyelerinin kendi aralarında kurdukları bir sözleşme olduğundan, sözleşme taraflarının hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde, üyelik sözleşmesi ile üyeler arasında yapılan münferit sözleşmelerin ayrı ayrı ele alınması gerekir (Keskin,2004: 95).

Barter şirketi, sistemi işleten ticari kurumdur. Sistemin sağlıklı ve sürekli işleyişini sağlamakla yükümlüdür. Firmaların barter sistemi imkânlarından faydalanma biçim ve esaslarını tespit eder. Sistemle çalışan firmaların cari hesaplarını tutar, alıcı firmaların borçlarını ödemelerini sağlar, satıcı firmaların alacaklarını tahsil etmesine imkân verir. Üyelerin barter sisteminden etkin faydalanabilmeleri için, firmalar arasında bilgi akışını sağlayan bir iletişim sistemi kullanır (Biyar, 2009: 7).

Barter sisteminde üyeler bilgisayar ağıyla birbirlerine, merkeze ve merkezdeki bilgi bankasına bağlıdır. Mal veya hizmeti satan işletmeler arz ve taleplerini sisteme bildirirler. Barterde çoklu takas söz konusu olduğu için bir firma başka bir firmaya mal satarken üçüncü bir firmadan hizmet satın alabilmektedir. Bütün bu barter işlemleri, merkezdeki müşteri cari hesaplarına genellikle dolar kuru veya euro üzerinden kaydedilmektedir. Barter üyesi firma, sisteme olan borcunu barter çekleriyle, yaptığı alışveriş tarihinden itibaren 9 ay içinde sisteme dahil üyelere mal veya hizmet satarak ödemek durumundadır. Aksi halde vade sonunda barter organizatörünün banka hesabına söz konusu borcunu döviz karşılığı TL olarak yatırmak zorundadır. Ancak, bazı barter işletmelerinde söz konusu vade 1 yıla kadar uzatılabilmektedir. Diğer taraftan barter şirketleri, barter aracılığıyla işlem yapan işletmelerin satıştan vazgeçmemeleri veya yükümlülüklerini aksatmamaları için üyelerden teminat almaktadır. Banka teminat mektubu, gayrimenkul ipoteği, devlet tahvili ve hazine bonusu gibi varlıklar teminat olarak kabul edilmektedir (Hatunoğlu ve Bilginer, 2003:71.).

Teknik olarak barter şirketleri resmi organizasyonlar şeklinde kurulduğu ve gelirlerinin raporlanıp devlete sunulduğu organizasyonlardır. Bu nedenle kayıt dışı ekonominin bir parçasıymış gibi düşünülmemesi gerekmektedir (Marvasti and Smyth, 2006: 396).

3.2. Barter Sisteminin Faydaları ve Sakıncaları

Sistemin en önemli avantajı atıl kaynakların kullanılmasını sağlayarak satışların ve karların artırılmasıdır. Sistemin bu önemli faydasının yanında diğer faydaları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

-Borçlanma ve finansman giderlerini azaltması, kaynak maliyetini düşürmesi, tahsilât ve teslimiyet riskini en aza indirmesi,

-Yeni müşteriler kazandırması,

-Faiz yükünden kurtularak bir yıl vadeli üstelik ürünü ile geri ödemeli satın alma imkânı olması,

-Barter sistemiyle yapılan satışlar döviz üzerinden yapıldığı için, enflasyonun olumsuz etkilerinden ve kur riskinden korunulmaktadır.

Barter sisteminin sakıncaları olarak; sisteme sunulan malların stokta kalan düşük kaliteli ya da demode mallar olması, malı zamanında temin edememekten kaynaklanan sorunlar, barter sistemi işleticisine hem alım hem de satımda komisyonu ödenmesi, malların, fiyat, kalite, teslim süresi vb. gibi şartlardan tamamen barter yapan firmaların sorumlu olması gibi konular sayılabilir.

3.3. Türkiye, Rusya Federasyonu ve Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Dış Ticaret İşlemlerinde Barter Yönteminin Uygulanabilirliği

3.3.1. Türkiye - Rusya Federasyonu Arasında Barter Sisteminin Uygulanabilirliği

1990' lı yıllarda Merkez ve Doğu Avrupa'daki geçiş ekonomilerinde yer alan firmalar arasındaki işlemlerde para kullanımı artışına rağmen, Rusya'daki firmaların bunun tersine sadece bu dönemde değil her dönemde barter işlemlerinde artış gösterdiği tespit edilmiştir (Noguera and Linz, 2006: 720).

Rusya, Türkiye'nin birinci sıradaki Türkiye ise Rusya'nın beşinci sıradaki ticari ortağı konumundadır. 2009 yılı rakamlarına göre, Rusya ithalatımızda 1. sırada, ihracatımızda 8. sırada; 2010 yılının ilk çeyreğinde ise ithalatımızda yine 1. sırada, ihracatımızda ise 6. sırada yer almaktadır.

2009 yılında yaşanan global krize rağmen, Türkiye'nin Rusya'ya ihracatı 3,2 milyar dolar, Rusya'dan ithalatı 19,7 milyar dolar tutarında olup, dış ticaret hacmi 23 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. 2010 yılının ilk çeyreğinde ise Rusya'ya ihracatımız 907 milyon

dolar, Rusya'dan ithalatımız ise 5,1 milyar dolar tutarında gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, iki ülke arasında “çok boyutlu güçlendirilmiş ortaklık” ilişkisi çerçevesinde yapılan son düzenlemelerle ticaret hacminin önemli ölçüde artması beklenmektedir. Ayrıca iki ülke arasında bavul ticareti ve turizm konusunda da önemli bir potansiyel mevcuttur (<http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/RusyaBGH.aspx>).

Rusya ekonomisi petrol, doğal gaz ve madenlere bağlı olarak gelişmektedir. Rusya doğal gaz rezervlerinde dünyada birinci sırada, petrol rezervinde ise ilk onda yer almaktadır. Buna bağlı olarak özellikle son yıllarda petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki artışa paralel olarak güçlü bir ekonomiye sahip olmuştur. Rusya'nın ihracat ürünleri; ham petrol, petrol ürünleri, doğal gaz, tüm metaller, makine ve teçhizat, gübreler, orman ürünleri, kömür, tahıllar, demir cevheri ve motorlu taşıtlar olarak sıralanmaktadır. Rusya ile ikili ticaret verilerimiz incelendiğinde barter sistemiyle Türkiye'nin en büyük ihtiyaç kaynağı olan enerjinin büyük bir bölümünün karşılanması olasıdır. Rusya'dan hava gazı, fakir gaz, petrol gazları doğal gaz, taş kömürü katranı, ham petrol ürünleri, demir çelik ve demir dışı metalleri alabiliriz. Bunun karşılığında yine barter sistemi ile Rusya'ya kara ulaşım araçları, tekstil elyafı ve mamulleri, sebzeler, meyveler ve mamulleri, elektrikli makine ve cihazlar sunabiliriz. Ayrıca, Barter işlemlerinin özellikle turizm, hizmet ve inşaat sektörlerinde ciddi boyutlarda yapılabildiği göz önüne alındığında ülkemizin turizm cenneti olması ve özellikle Rus turistlerin yoğun olarak gelmesi bu sektörde barter sistemiyle hizmet sunabileceğimizi göstermektedir. Yine son yıllarda Türk müteahhitlerin Rusya'da gerçekleştirdiği inşaat faaliyetlerinin de ciddi boyutlarda olması bu sektörde de barter uygulanabilirliğini ortaya koymaktadır.

3.3.2. Türkiye Türk Cumhuriyetleri Arasında Barter Sisteminin Uygulanabilirliği

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ticaret incelendiğinde bu ticaretin yeteri kadar gelişmediği görülmektedir. Türk Cumhuriyetlerinin dış ticaretinde başta Rusya Federasyonu olmak üzere BDT ülkeleri ve Bazı Avrupa Birliği ülkeleri önemli rol oynamaktadır. Barter sistemi kullanılarak ortak birçok değeri paylaşan Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki ticaretin gelişmesi sağlanabilir.

Türk Cumhuriyetleri ile ticari ilişkilerimiz incelendiğinde ikili ticari ilişkilerde gerçekleşen ihracat ve ithalat değerleri ve bu değerleri gerçekleştiren ürün ve ürün grupları arasında nasıl barter sistemi uygulanabileceği aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

Türkiye-Azerbaycan dış ticaretinde, Dış ticaret müsteşarlığı ikili ticaret verilerine göre Azerbaycan'dan, mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunlardan oluşan ürünler en büyük ithalat kaleminizi oluşturmaktadır. Ayrıca bakır, plastik ve alüminyumdan yapılan eşyalar,

pamuk ve ham postlar ile mobilya ürünleri ithal etmekteyiz. Buna karşılık Azerbaycan'a ihraç ettiğimiz ürünlere bakıldığında, elektrikli makine ve cihazlar, diğer makine ve cihazlar, motorlu kara taşıtları, ağaç ve ağaçtan mamul eşyalar ve diğer mobilyalar ve plastik eşyalar önemli kalemleri oluşturmaktadır.

Azerbaycan, ticaretin yanı sıra yatırım alanında da Türk iş adamlarınca tercih edilen bir ülkedir. Bu itibarla, 1992 yılından itibaren birçok Türk Şirketi Azerbaycan'da müşterek müessese kurmuşlar, şube veya temsilcilik açmışlardır. Petrol sanayisinde, telekomünikasyonda, inşaat sektöründe, bankacılık alanında, taşımacılıkta, yayın ve matbaacılık konusunda ve imalat sektöründe birçok Türk Firması hizmet vermektedir. Azerbaycan'dan ithal edilen petrolün yanı sıra, Azerbaycan doğalgazının Türkiye'ye ihraç edilmesine ilişkin 12 Mart 2001'de Ankara'da imzalanmış olan anlaşma önemli bir adım niteliğindedir. Bu anlaşmaya göre 2004–2018 yılları içerisinde Şah Deniz yatağından Türkiye'ye Azerbaycan gazı satılacaktır (<http://azerbaycan.ihh.org.tr>).

Yukarıdaki verilere bakıldığında, Azerbaycan'dan önemli ithalat kalemlerimizden enerjiyi alarak karşılığını ihraç ettiğimiz ürünler ve hizmet sektörlerinde yapılan yatırımlar ile barter sistemi yardımıyla ödeyebiliriz ve bu sistemin faydalarından yararlanarak Azerbaycan ile ticaretimizi arttırabiliriz.

Kazakistan, merkez Asya da anahtar bir konumdadır. Güvenlik ve enerji konuları bakımından Rusya, Çin, ABD ve Avrupa Birliği için hayati öneme sahip bir yerdedir (Simon,2009: 67). Kazakistan Türkiye içinde enerji konusunda büyük önem taşımaktadır.

Türkiye- Kazakistan İkili ticaret verileri incelendiğinde ithal ettiğimiz ürünlerin, genelde maden ürünleri ve mineral ürünlerden oluştuğu, bunların; bakır ve bakırdan eşya, mineral yakıtlar ve mineral yağlar, demir, çelik, kurşun ve bu madenlerden yapılan eşyalar olduğunu görmekteyiz. Ayrıca son yıllarda hububat ithalatımızın da bu ülkeden önemli bir boyuta ulaştığı görülmektedir. İhraç ettiğimiz ürünlerin başında ise, elektrikli makine ve cihazlar, kazan makine ve cihazları, plastik ve plastikten mamul eşya, demir çelik ve alüminyumdan yapılmış eşyalar olarak sınıflandığı görülmektedir. İhracat ve ithalat kalemleri incelendiğinde sanayi anlamında geri kalan Kazakistan'a bu alanda katkı sağlayarak sahip olduğu doğal kaynaklardan yararlanabiliriz.

Türkiye-Özbekistan ikili ticareti incelendiğinde; Özbekistan ile dış ticaretimizde son yıllarda sürekli tiracet açığı vermekteyiz ve bu açık büyük oranda bakır ithalatı yapmamızdan kaynaklanıyor. Ayrıca Özbekistan'dan pamuk ve pamuk ipliği gibi ülkemiz sanayisinin ihtiyacı olan ürünleri alıyoruz. Özbekistan'a ihracatımıza baktığımızda ise büyük oranda

sanayi ürünleri ihracatı yapıyoruz. Sentetik iplik, tarım ve hazır giyim makineleri, halı ve inşaat malzemeleri ihracatı yapıyoruz. Türkiye'nin Özbekistan'da tekstil sektöründe ve müteahhitlik hizmetlerinde ciddi yatırımları vardır. Ayrıca maden ve petrol çıkarmada da Türk firmaları faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetler sonucu elde edilecek ürünlerde barter yoluyla pazarlanabilir. Özbekistan'ın sahip olduğu doğal kaynaklar, enerji ve pamuk ülkemizin ihtiyaç duyduğu önemli ürünlerdir. Bunlar karşılığında bunları işletecek makine ve teçhizatı Özbekistan'a temin ederek ciddi bir ticaret potansiyeli yaratılabilir.

Türkmenistan çok önemli petrol ve gaz kaynaklarına sahiptir. Yabancı yatırımcılar Türkmenistan'ın sadece petrol ve gaz rezervleriyle ilgilidir. Hükümet enerji sektöründeki yabancı yatırımları teşvik etmesine rağmen bu alandaki katı kontrolleri de devam ettirmektedir. Bu da yolsuzlukların artmasına ve piyasa ekonomisine geçişte hükümetin kararının azalmasına neden olmaktadır (Badykova, 2005: 65).

Türkiye-Türkmenistan arasındaki ticarete konu olan ve barter sistemiyle değerlendirilebilecek ürünler araştırıldığında, Türkmenistan'ın dünyanın sayılı doğal gaz üreticilerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Türkmenistan'ın ihracatında % 81'lik paya yakıt ve maden ürünlerinin sahip olması şaşırtıcı değildir. Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre de Türkmenistan'dan ithal ettiğimiz en önemli tutara sahip ürün grubu mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunlardan oluşan ürünlerdir. Bunun karşılığında ihraç ettiğimiz ürünler ise, demir ve çelik, demir ve çelikten eşya, elektrikli makine ve cihazlar aksam ve parçaları, kazan makine ve cihazlar, makine parçaları, mobilya ve plastikten mamul eşyalardır. Ayrıca Türkiye ile Türkmenistan arasındaki ticari ilişkiler, özellikle müteahhitlik alanında 2008 yılında rekor seviyelere ulaşan taahhütlerle birlikte hızlı bir artış ivmesi kazanmıştır (<http://www.igeme.org.tr/>).

Türkiye-Kırgızistan dış ticaret verilerinde, Kırgızistan'dan ithal ettiğimiz ürün ve ürün grupları büyük ölçüde tarımsal ürünlere dayanmaktadır. Buna karşılık Kırgızistan'a ihracatımız; halılar, yer kaplamaları, örme giyim eşyaları, makine ve cihazlar ile kakao ve kakao müstahzarları, elektrikli makine ve cihazlar, plastik ve plastikten mamul eşya, kıymetli taşlar, şeker ve şeker mamulleri şeklindedir. Ayrıca Türk firmalarının Kırgızistan'da bir çok sektörde hizmet sunduğu bilinmektedir. Bunlardan bazıları; ekmek fabrikaları, çikolata şekerleme fabrikaları, otel işletmeciliği, süper market işletmeciliğidir. Hem bu sektörlerdeki hizmet sunumu hem de ihraç ettiğimiz ürünler Kırgızistan ile ticaretimizde barter sistemine konu edilebilir.

4. SONUÇ

2007-2008 döneminde rekor kıran dünya dış ticaret hacmi küresel mali kriz ile büyük bir darbe almış ve 2009 yılında dolar bazında nominal olarak yüzde 23 civarında daralmıştır. 2009 yılında Almanya'nın ihracatı yüzde 24,9, Japonya'nın ihracatı yüzde 25,8, Brezilya'nın ihracatı yüzde 22,7, Çin'in ihracatı yüzde 16 gerilemiştir. Türkiye'nin ihracatı ise yüzde 22,6 oranında düşmüştür. Mevcut gelişmeler ışığında dünya ticaretinin 2009 yılında yaşanan daralmadan önceki seviyesine çıkışının 2012 yılında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (<http://www.haberler.gen.al/>).

İhracattaki bu daralma ancak alternatif finans ve ticaret yöntemleri kullanılarak aşılabılır. İşte bu noktada bu yöntemlerden biri olarak barter ticareti önemli rol oynamaktadır. Barter sistemi incelendiğinde dış ticaretteki daralmaları rahatlatarak önemli avantajlara sahip olduğu görülmektedir.

Makro açıdan bakıldığında; ülke mevzuatına uygunluğunun söz konusu olduğu durumlarda ülke borçlarının bile uluslararası barter uygulamaları ile kapatılmasının mümkün olduğu görülmektedir. Ayrıca barter, Ülke genelindeki ekonomik krizlerin aşılmasında, nakit sıkışıklığının giderilmesinde, teşvik edilmesi düşünülen sektörlerin ihtiyacının giderilmesinde, durgunluk, ihracatta kota gibi baş edilmesi güç problemlerin çözümünde kullanılacak basit ve etkili bir yol olarak sunulmaktadır. Sistem, ülkeler arasındaki ticarete de yaygın olarak kullanılmaktadır. Çin'in bazı Afrika ülkelerinden maden alıp, karşılığında altyapı yatırımı gerçekleştirmesi, Suudi Arabistan'ın petrol karşılığında Asya ülkelerinden gıda alması, Dubai'nin mimari projelerini sürdürmek için, ham madde karşılığında gayrimenkul önermesi gibi uygulama örnekleri vardır (Bilir, 2010: 14).

Bu çalışmamızda da coğrafi ve kültürel bir yakınlığa sahip olan, Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ve Rusya arasında yapılan dış ticarete konu olan ürün ve ürün gruplarında ve diğer sektörlerde yapılan incelemeler barter sisteminin uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Söz konusu ülkeler arasında bu sistemin uygulanması bu ülkelerin dış ticaretlerinde finansman problemini azaltacağı gibi söz konusu finansmanla birçok yeni yatırımları karşılayıp gelişme açısından kullanabilmelerine imkân sağlayacaktır. Türkiye, özellikle enerji alanında dışa bağımlılığı oldukça yüksek bir ülkedir. İthalat rakamlarının büyük bir kısmı enerji kaleminden oluşmaktadır. Söz konusu ülkelerle dış ticaretinde ise sanayi ürünleri (makine ve ekipmanlar vb.) ithalatı gerçekleştirmekte ve bu ülkelerde inşaat,

bankacılık, petrol arama, maden çıkarma vb. gibi birçok sektörde aktif hizmetler sunmaktadır. Bu nedenle büyük enerji kaynaklarına sahip olan bu ülkelerden enerjiyi barter sistemi yardımıyla alarak dış ticaret açıklarının büyük oranda azalmasını sağlayabilir ve mevcut finansman kaynaklarıyla yeni yatırımlar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, O. “ Türkiye’de Dış Ticaret ve Dış Ticaretin Finansmanı Durum Değerlendirmesi”
http://yeni.tepav.org.tr/upload/files/1271243520r1334.Dis_Ticaretin_Finansmani_Raporu.pdf
- Arzova, B. (2000). Barter İşlemleri, Türkmen Kitabevi, İstanbul,.
- Badykova, N. (2009). “Regional Cooperation in Central Asia A View from Turkmenistan”, Problem of Economic Transition, Volume:48,December.
- Bıyan, Ö.(2010)“Barter İşlemlerinin Türk Vergi Hukuku Karşısındaki Durumu”
<http://www.ozgurbiyan.com/?p=189>
- Bilir, B.(2010). “Kriz Dönemleri İçin Bir Fırsat: Mikrodan makroya Barter Sistemi”
http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/15195/Bartersistemi_Burcu_Bilir.pdf
- Cresti, B. (2005). ‘US Domestic Barter:An Empirical Investigation, Applied Economics, s,1953-1954 ,Cilt:37
- Gürsoy, C. (1998). Barter El Kitabı, İstanbul
- Gürsoy, Y. (2005). Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi, Ankara SMMM odası yayın no:41, Ankara, Haziran.
- Hatunoğlu, Z ve Bilginer, M. “Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Barter”,
<http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi/dosyalar/2003.12.12.6.pdf>. 14.10.2010
- Karagül, M. ve Yılmaz C. (2008). Dış ticaret İşlemleri ve Muhasebesi, Ankara.
- Keskin, A. D. (2004). Barter Sözleşmesi, Turhan Kitabevi, Ankara, Ekim.
- Marin, D. and Schnitzer, M. “The Economic Institution of International Barter”, The Economic Journal, 112 (April) USA.
- Marvasti, A. And SMYTH, D. J. (2006) “Barter’s Role in the Money-Income Relationship”, Pacific Economic Review, 11: 3
- NOQUERA, J. (2009). “Barter, centralized merchants and geographical spread”, Regional Science, USA, June
- Noquera, J. Linz, S. J (2006). “Barter, credit and welfare A theoretical inquiry into the barter Phenomenon in Russia” Economics of Transition, Volume 14(4).
- Simon, G. (2009). “Market Reforms and “Economic Miracle” in Kazakhstan” Economic Annals, Volume:182,July-September.
- Şimşek, M.S. (2004). Parasız Ticaret Barter, İstanbul, mart
- Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Rusya Federasyonu 17.09.2010 <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Rusya.doc>

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Azerbaycan, 21.09.2010

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Azerbaycan.doc>

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü. Kazakistan, 25.09.2010

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Kazakistan.doc>

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü. Özbekistan, 29.09.2010

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Özbekistan.doc>

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar genel Müdürlüğü.Türkmenistan, 02.10.2010

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Turkmenistan.doc>

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar genel Müdürlüğü.Kırgızistan, 05.10.2010 [http://](http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Kirgizistan.doc)

www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkcumhuriyetDb/Kirgizistan.doc

<http://azerbaycan.ihh.org.tr/uluslararasi/azerbaycanturkiye.html>

<http://www.gumruk.gov.tr/tr-TR/abdisiliskiler/Sayfalar/RusyaBGH.aspx> 18.09.2010

<http://www.haberler.gen.al/konu/tim/06.10.2010>

<http://www.haberler.gen.al/konu/dis-ticaret-hacmi/20.09.2010>

<http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=T%C3%BCrkmenistan#profil> 03.10.2010

<http://www.turkbarter.com/157.aspx.03.10.2010>